

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ ♦

ЦЕНТАР ЗА ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ
НИШ, 2017

*С благословом Његовог преосвештенства
Епископа рашко-призренског Теодосија,
администратора Епархије нишке*

CHURCH STUDIES

Year **XIV**

Number **14**

The Centre of Church Studies
University of Niš, Center for Byzantine-Slavic Studies
International Center for Orthodox Studies
Niš, 2017

Година XIV

Број 14

Центар за црквене студије
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије
Ниш, 2017

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ / CHURCH STUDIES
ISSN 1820-2446

Издавачи

Центар за црквене студије, Ниш
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије, Ниш

Редакција:

академик Анатолиј Турилов (Москва), **др Жан Клод Ларше** (Стразбур),
академик Витомир Митевски (Скопље), **др Иван Христов** (Софија),
др Ростислав Станков (Софија), **др Александар Наумов** (Венеција),
др Бранислав Тодић (Београд), **др Борис Брајовић** (Никшић),
др Слађана Ристић Горгиев (Ниш),
др Владимир Цветковић (Ниш), **др Синиша Мишић** (Београд),
др Бранко Горгиев (Ниш), **др Панос Софоулис** (Атина),
др Изабела Лис Вјелгош (Познањ), **др Дарко Крстић** (Ниш), секретар,
др Ангелики Деликари (Солун), међународни секретар

Уредник

Др Драгиша Бојовић (Ниш)

Адресе

Центар за црквене студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20
телефон: 063 847 84 99, e-mail: bodra@ptt.rs

Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
18000 Ниш, Универзитетски твр бр. 2
e-mail: dragisa.bojovic@filfak.ni.ac.rs

Међународни центар за православне студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20
e-mail: orthodoxstudies.ni@gmail.com

Графичко решење назива часописа
Светозар Пајић Дијак

Илустрација на корици
Застава у дечанском Чейворојевањелу (последња чейвршина XIV века, бр. 6)

Штампа: ПУНТА, Ниш

Тираж: 100 примерака

Излази једном годишње

Електронско издање: www.crkvenestudije-churchstudies.org

САДРЖАЈ

I

Александар М. Петровић	
<i>Основне категорије постојања и њихово поимање у првој филозофији</i>	15
Aleksandar Petrović	
<i>Basic categories of being and concepts of them in the first philosophy</i>	42
Слађана Ристић Горгиев	
<i>Идеал мудраца у антици и појам светости у хришћанству</i>	43
Sladana Ristić Gorgiev	
<i>The concept of wise men in ancient times and the concept of holiness in Christianity</i>	50
Биљана М. Радовановић	
<i>О гордосту у светоотачкој мисли</i>	51
Biljana Radovanović	
<i>Early Christian Theologians' Doctrine of Pride</i>	62
Анђелија Милић	
<i>Концепт зла у раној патристици из перспективе комплементарних супротности</i>	63
Anđelija Milić	
<i>The concept of evil observed through complementary opposites in early patristic thought</i>	72
Зоран Кинђић	
<i>Дуалистичка учења о добру и злу</i>	73
Zoran Kindjić	
<i>Dualistic doctrines about good and evil</i>	87
Радисав Ј. Маројевић	
<i>Есхатолошке димензије православне вјере</i>	89
Radisav Marojević	
<i>Eschatological Dimension of The Orthodox Faith</i>	95
Александар Ђаковац	
<i>Личносна димензија времена</i>	97
Aleksandar Đakovac	
<i>Personalistic Dimension of Time</i>	111
Данило Михајловић	
<i>Августинови приступи Писму у De doctrina christiana</i>	113
Danilo Mihajlović	
<i>Augustines' approaches to the Scripture in De doctrina christiana</i>	129

Срђан Ж. Словић	
<i>Августинов концепт Божје и земаљске државе</i>	131
Srđan Ž. Slović	
<i>Augustine's Concept of Divine and Earthly State</i>	137
Бобан Миленковић	
<i>Приступ Светог Григорија Паламе Светом писму</i>	139
Boban Milenković	
<i>Saint Gregory Palamas' approach to the Holy Scriptures</i>	160
Горан Д. Младеновић	
<i>Синтеза мотива захвалности и поука мудрости у 33. Давидовом псалму – анализа текста</i>	161
Goran Mladenović	
<i>Synthese Motive der Dankbarkeit und Spinnen Weisheit in Psalm 33. David – Textanalyse</i>	172
Горан Ружић	
<i>Хајдегерово разматрање односа филозофије и теологије</i>	173
Goran Ružić	
<i>Heidegger's views on the relationship between philosophy and theology</i>	183
Маја Милић	
<i>Старац Јосиф Исихаста и појам терцијалне идентификације</i>	185
Maja Milić	
<i>Elder Joseph the Hesychast and the concept of tertiary identification</i>	194
Петар М. Анђелковић	
<i>Човек је човеку вук и (или) човек је човеку нада – парадигме западног и православног човека -</i>	195
Petar Anđelković	
<i>Man is man's wolf and (or) man is man's hope – paradigms of western and ortodox man ..</i>	208
Епископ крушевачки Давид Перовић	
<i>Свеишена екологија у окриљу Православне цркве (Ктисиолошки аспекти по избору)</i>	209
Bishop of Krusevac David (Perovic)	
<i>Sacred Ecology In wing of Orthodox Church</i>	219

II

Драгана Ј. Јањић	
<i>Теодосијев кодекс и црквени азил</i>	223
Dragana Janjić	
<i>Theodosius codex and church asylum</i>	232

Огњен Вујовић	
<i>Император као отац политичке заједнице – контролом паганских ритуала и њиховим наметањем против хришћанства</i>	233
Ognjen Vujić	
<i>Emperor as the Further of the Political Community – control of pagan rituals and their imposition against Christianity</i>	245
Глигор М. Самарџић	
<i>Биљешке о слободи исповиједања хришћанске вјере у Горњој Мезији (један примјер с краја III и из прве половине IV вијека)</i>	247
Gligor Samardžić	
<i>Notes on Freedom to Express Christianity in the Area of Moesia Superior (One example from the end of III and the beginning of IV century)</i>	257
Мирко Сајловић	
<i>Το του Κωνσταντίνου όραμα του φωτεινού σταυρού κατά τις πηγές</i>	259
Мирко Сајловић	
<i>Константиново виђење светлосног крста по изворима</i>	268
Јасмина Шаранац Стаменковић	
<i>Psellos' epistle (ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ) ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΟΝ ΔΟΥΚΑΝ: The byzantine basileus archetype of God on earth</i>	269
Јасмина Шаранац Стаменковић	
<i>Пселова посланица (ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ) ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΟΝ ΔΟΥΚΑΝ: византијски василевс, архетип Бога на земљи</i>	279
Александар Ђорђевић	
<i>Даровне повеле древноруског словенског права („данные грамоты“)</i>	281
Aleksandar Đorđević	
<i>Bestowal Charters of the Ancient Russian Slavic Law</i>	292
Синиша Мишић	
<i>Манстирски поседи у земљама Лазаревића (1390 – 1427)</i>	293
Siniša Mišić	
<i>The monastery estate in land of Lazarević (1390 – 1427)</i>	298
Недељко В. Радосављевић	
<i>Антим, епископ врачански, ловечки и митрополит београдски</i>	299
Недељко Радосављевић	
<i>Anthimos, the Bishop of Vratsa and Lovech and Metropolitan of Belgrade</i>	315
Милан Ранђеловић	
<i>Епископ нишки Јоаникије II (1848–1858)</i>	317
Milan Randelović	
<i>The Bishop of Nish, Joanikije II</i>	324

Милош Јагодић	
<i>Свеиштенство у Рашко-призренској епархији 1913. године</i>	325
Miloš Jagodić	
<i>Priests and monks of the Raško-prizrenska archbishopry in 1913</i>	348
Иван М. Бечић	
<i>Страдање Епархије нишке у Првом светском рату</i>	349
Ivan M. Becić	
<i>Sufferings of the Eparchy of Nis during the First World War</i>	370
Небојша Малешевић	
<i>Дјеловање комуниста на Београдском универзитету и</i> <i>Православном богословском факултету између два свјетска рата</i>	371
Nebojša Malešević	
<i>The action of the Communists at the Belgrade University and</i> <i>the Orthodox Theological Faculty between the Two World Wars</i>	390
Бојан Ђокић	
<i>Два документа поводом спаљивања старог конака</i> <i>манастира Пећке патријаришије 1981. године</i>	391
Bojan Djokić	
<i>Two document regarding the burning old konak</i> <i>Monastery of the Patriarchate of Peć in 1981</i>	403

III

Dragiša Bojović	
<i>St. Maximus the Confessor in Serbian Medieval Spirituality</i>	407
Драгиша Бојовић	
<i>Свети Максим Исповедник у српској средњовековној духовности</i>	414
Vladimir Aleksić	
<i>The Hagiographies of Serbian Medieval Rulers and Courtly Bodily Pleasures</i>	415
Vladimir Aleksić	
<i>Житија српских средњовековних владара и дворска телесна уживања</i>	426
Драгомир Костић	
<i>Човек на путу ка Богу</i> <i>(Теодосијево Житије Светога Петра Коришког, тумачење)</i>	427
Dragomir Kostić	
<i>Man united with God</i> <i>(Theodosius Hagiography of St. Peter Koriski, interpretation)</i>	445
Марко М. Ђорђевић	
<i>Епистографија као реторички и књижевни жанр</i>	447
Marko M. Djordjević	
<i>Epistolography as rhetorical and literary genre</i>	454

Александра Д. Матић	
<i>Есхатолошки мотиви у лирском усменом песништву</i>	455
Aleksandra D. Matić	
<i>Eschatological motifs in lyric folk poetry</i>	468
Бошко Миловановић	
<i>Горски вијнац – лексички означитељ духовног стања народа</i>	469
Бошко Миловановић	
<i>Горный венец как лексический показатель духовного состояния нации</i>	477
Слађана Алексић	
<i>Концепција логоцентризма и савремене књижевне теорије</i>	479
Sladjana Aleksić	
<i>The conception of logocentrism and contemporary literary theory</i>	489
Петар Јевремовић	
<i>Настасијевићева песма Фрула</i>	491
Petar Jevremović	
<i>Momčilo Nastasijevic and his poem Flute</i>	499
Владимир Димитријевић	
<i>Улога Владимира Вујића у обликовању идеологије светосавља</i>	501
Vladimir Dimitrijević	
<i>The role of Vladimir Vujic in shaping the ideology of Saint Sava's vision of orthodoxy</i>	518
Павле Ботић	
<i>Прелест у Сеобама</i>	519
Pavle Botić	
<i>A spiritual self-deception in Migrations</i>	530
Јелена С. Младеновић	
<i>Религијско и митско Дивно чудо Миодрага Павловића</i>	531
Jelena S. Mladenović	
<i>Religious and mythical The Great Miracle by Miodrag Pavlovic</i>	542
Мирјана Стакић	
<i>Стваралачки процес и личност уметника у светлости психоаналитичких теорија и хришћанске етике</i>	543
Мирјана Стакић	
<i>Творчески процес и личност автора художественног производа свете психоаналитичких концепција и хришћанске етике</i>	556
Војин Недельковић	
<i>Salvum lotum. О склопу и смислу једне латинске поздравне формуле</i>	557
Vojin Nedeljković	
<i>Salvum lotum. The makeup and sense of a Latin greeting formula</i>	566

Зоран Ранковић	
<i>Посланица Григорија Паламе царици Ани Палеолог</i>	
<i>о јереси Акиндиновој у српскословенској писмености</i>	567
Zoran Ranković	
<i>The Letter of Gregory Palamas to Empress Anna Palaeologus</i>	
<i>about heresy of Akindynos in Church Slavonic Language</i>	573
Драгана Новаков	
<i>Неколико напомена о ћирилометодијевском језику у старим српским поменицима</i> ...	575
Драгана Новаков	
<i>Несколько замечаний о кирилломефодиевском языке</i>	
<i>в древних сербских памятниках (или древнесербских)</i>	582
Надежда Д. Јовић	
<i>Српскословенске одлике језика путописа Андреја Петковића из 1734. године</i>	583
Надежда Д. Јович	
<i>Сербскославянские характеристики языка хождения</i>	
<i>Андрея Петковича от 1734 года</i>	594
Ксенија Ј. Кончаревић	
<i>Савремена и традиционална религиозност руског народа</i>	
<i>кроз призму когнитивне лингвистике</i>	595
Ksenija J. Končarević	
<i>Contemporary and traditional religiosity of Russian people</i>	
<i>through the prism of cognitive linguistics</i>	608
Срђан Петровић	
<i>Лексичко-семантичке одлике именица са архисемом „монах“</i>	
<i>у руском и српском језику</i>	609
Срђжан Петровић	
<i>Лексико-семантические особенности имён существительныхс архисемой „монах“</i>	
<i>в русском и сербском яаыках</i>	621
Ивана Кнежевић	
<i>О неким лексичким особеностима научног стила теолошких радова</i>	
<i>на српском и енглеском језику</i>	623
Ivana Knežević	
<i>On some lexical characteristics of the scientific style of theological works</i>	
<i>in Serbian and English languages</i>	637
Иван Н. Јовановић	
<i>О проблемима преводијења религијске терминологије са француског на српски језик:</i>	
<i>пример: „Теологија болести“ Жан-Клод Ларшеа</i>	639
Ivan N. Jovanović	
<i>Des problèmes de la traduction des termes religieux du Français en Serbe:</i>	
<i>exemple de la „Théologie de la maladie“ de Jean-Claude Larchet</i>	660

Bisera Jevtić, Randel Stošić

*Η διδακτέα ύλη του Μαθήματος των Θρησκευτικών της δευτεροβάθμιας
εκπαίδευσης στην Σερβία* 661

Бисера Јевтић, Ранђел Стошић

Наставни садржај верске наставе средњег образовања у Србији 669

IV

Драган Ашковић

Семантика терминологије у поезији православног литургијског богослужења 673

Dragan Ašković

The semantics of terminology in the poetry of orthodox liturgical service 687

Мирко Станимировић, Марко Дабић

Литургијска функција у архитектури српског православног храма 689

Mirko Stanimirović, Marko Dabić

Liturgical function in the architecture of Serbian orthodox temple 702

Марина Матић

Радови сликарске породице Димитријевић-Рафаиловић у манастиру Савина 703

Marina Matić

Works of the Dimitrijević-Rafailović family of painters in Savina monastery 715

Бојан М. Томић, Милица М. Томић

*Проблем лоцирања места архимандрита Павла Кенђелца
у историји природних наука код Срба* 717

Bojan M. Tomić, Milica M. Tomić

*Problem of allocating the place of Archimandrite Pavle Kendelac
in the history of natural sciences of Serbs* 732

Јована Д. Бојовић Манић

*Допринос српској и европској медијевистици (о издавачкој и научној делатности
Центра за црквене студије, поводом петнаестогодишњице рада)* 733

Jovana D. Bojović Manić

*A contribution to the Serbian and European medieval studies (The editorial
and scientific activity of the Center for church studies, on the 15th Anniversary)*..... 743

V

Ивица Живковић

О персонализму Јована Зизијуласа и Христа Јанараса 747

Драгиша Бојовић

Неозбиљан приступ Ларшеовој књизи 761

VI

Три центра између дванаестог и четрнаестог броја 765

IN MEMORIAM 769

Зоран Ранковић

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет
Међународни центар за православне студије, Ниси – Србија
e-mail: zrankovic@bfspec.bg.ac.rs

ПОСЛАНИЦА ГРИГОРИЈА ПАЛАМЕ ЦАРИЦИ АНИ ПАЛЕОЛОГ О ЈЕРЕСИ АКИНДИНОВОЈ У СРПСКОСЛОВЕНСКОЈ ПИСМЕНОСТИ

Апстракт: У раду ће се, користећи се историјско-текстолошким методом, разматрати три сачувана српскословенска преписа Посланице Григорија Паламе царици Ани Палеолог, која садржи изложење Акиндинове јереси. Циљ ове анализе је да укаже на особености језика преписа и текстолошке разлике међу њима, као и на историјско-богословске околности настанка наведенога текста. У прилогу, аутор доставља српскословенски препис Посланице Ани Палеолог.

Кључне речи: српскословенски језик, текстологија, исихазам, Григорије Палама, Ана Палеолог, Акиндин.

Сваки средњовековни рукопис је на изванредан начин уникат и зато од непроцењиве важности. У њему се често налазе подаци, непосредно или посредно, значајни за целокупну духовно-културну прошлост једнога народа. Својом садржином, он често одражава актуелне историјске тренутке, духовна врења и перцепирања културних достигнућа. Један од духовних покрета који је оставио дубоки и значајан траг у српском средњовековном писаном наслеђу јесте исихазам или паламизам, како се он још назива по свом главном идејном носиоцу – солунском архиепископу Светом Григорију Палами.

Позновизантијски исихазам, који је избио у први план духовног превирања у позној Византији, и брзо се проширио на Цркву ареала Slavia Orthodoxa, многолика је и вишеструка појава. Снажни духовни ток позновизантијског исихазма сабравши, као у фокусу, многе суштинске црте претходне православне духовности¹, изнедрио је неколико богослова и црквених писаца (Теодит Филаделфијски, Григорије Синаит, Никола Кавасила).² При свему томе, централну личност ове многообразне духовне појаве представља личност и поглед на живот и свет Светог Григорија Паламе. Богословље Светог Григорија Паламе, вреди овде истаћи, не треба посматрати само у оквирима „паламизма“, јер оно представља израз саборног веросазнања Цркве. Верност духу светоотачког Предања прожима сву делатност овога светитеља. Таква верност опредељена је, пре свега, тиме што је Свети Григорије кроз свој живот, од саме младости, стремио да следи вишим идеалима православног подвижништва.

1 Литература о исихазму и исихастичком писаном наслеђу са више од 10000 насловних јединица на 20 древних и савремених језика: Хоружиж 2004.

2 Алексјеје епископ 1999.

Рођен је 1296. године у Константинопољу, у породици благочестивог великодостојника са царског двора.³ До двадесете године живота бавио се изучавањем основних световних студија – тривиум и квадривиум – које су му омогућиле упознавање с Аристотеловом философијом. После одбијања да настави даље школовање и изучавање Платонове философије, он је у пратњи своја два старија брата напустио престоницу и отишао на Свету гору. У том духовном и интелектуалном центру Палама је проживео двадесет година. На самом почетку светогорског живота, он се препустио духовном руковођењу старца Никодима. Касније је постао игуман општежитејног манастира Есфигмена, али ту дужност напушта после три године, јер је желео да се подвизава на једној гори у близини Велике Лавре Атанасија Атонског. Палама је на тај начин задовољио лично искуство монашког живота у свим његовим видовима. За архиепископа солунског изабран је и хиротонисан 1347. године. Упокојио се у граду у коме је и био светитељ – у Солуну – 1359. године.

Када се у Цркви у једном тренутку појавила нова јерес, коју су представљали Варлаам Калабријски, Акиндин и други, заштита православне вере била је поверена Палами. Овде треба скренути пажњу на то да је Палама ступио у богословску борбу не по сопственој иницијативи, већ извршавајући црквено послушање. А како су аскетика и догматика у православној традицији неodelјиве једна од друге, тако је строгом подвижничком животу Светитеља следовала и његова догматска „акрибија“.⁴

Потреба да се писаном речју одбрани православно поимање духовног живота одредила је у многе и литерарну делатност Григорија Паламе. Основни део његовог литерарног наслеђа⁵ чине *богословско-полемички* списи, међу којима су најсјајније „Тријаде“. Други део литерарног наслеђа Паламе чине *аскетски* списи, изражени кроз житијни и молитвени жанр. На крају, трећи део његовог литерарног наслеђа чине *омилије*, у којима су се, као и у аскетским списима, огледали многи погледи на живот и свет овога светитеља. Лишене полемичке заострености и написане живим, јасним језиком, ове омилије прожете су бригом архипастира за спасење Богом му поверене пастве, тако да је њихов садржај дубоко сотириолошки.⁶

Међу словенским православним народима, исихазам 14. века најпре се пројавио у Бугарској 1331. године, у Парорији. Представници пароријског исихастичког круга окупљеног око Григорија Синаита дошли су у Србију после измирења Српске и Цариградске цркве и нашли су уточиште у моравској Србији, која им је пружала најбоље услове за духовни живот и рад. У ово време манастир Хиландар је имао развијену књижевну оригиналну и преводилачку делатност, у њему су преведени и писци као што су били Псеудо-Дионисије, Григорије Синаит и Григорије Палама. Преводи како ових, тако и других исихастичких писаца, утицали су на свеколику српску културу 14. и потоњих векова.⁷

У овоме раду усмерићу пажњу на рецепцију у српскословенској писаној традицији кратког Паламиног полемичког састава који садржи изложење о јереси

3 На српском језику, о животу Паламином, као и историјским догађајима и околностима који су везани за епоху овога Светитеља и његовом богословљу, види библиографију: Ранковић 2001, 169–200; Ристић 2006.

4 Синкевич 2013, 47–71.

5 Најбољи преглед овог наслеђа дат је у студији Mayendorff 1959, 331–399; кратки преглед на српском: Мајендорф 2013, 28–33.

6 Постоји и подробнија подела литерарног наслеђа овог светитеља: богословско-полемички списи, писма (посланице), аскетски списи, омилије, литургички списи, несачувани списи; види: Патријарх Алексје 2006, 17–26.

7 Лазић 1999; Жуњић 2103, 524–571.

Акиндиновој и објашњење разлаза између исихаста и варламита. Реч је о *Посланици царици Ани Палеолог* (Савојској), удовици цара Андроника III и мајци малолетног цара Јована V. Указаћу на сачуване српскословенске преписе, дати кратке напомене о језику и извршити њихову текстолошко-литерарну анализу.

Ана Палеолог (1306 – око 1365) била је савојска грофица и друга супруга византијског цара Андроника III Палеолога, који је у престоници председавао црквеним сабором који је требало да разреши сукоб између исихаста и њихових противника. Захваљујући наклоности Јована Кантакузина, исихасти су однели победу на два сабора која су била закључена до јула 1341. године. Цар Андроник III је преминуо пред зору 15. јуна 1341. године у својој четрдесет петој години живота, а царица Ана је остала удовица са двојцом малолетних синова, престолонаследником Јованом, који је имао девет, и млађим сином Михаилом, који је имао четири године. У периоду после супругове смрти, од 1341. до 1347, била је један од регената који су владали у корист њеног малолетног сина Јована V Палеолога. Период овог намесништва поклопио се са катастрофалним грађанским ратом који су регенти морали да воде против претендента Јована Кантакузина.⁸ После победе Јована VI Кантакузина, Ана је 1351. упућена у Солун где је остала све до своје смрти управљајући градом као својим поседом.

Ана Палеолог се, тражећи решење за црквене спорове који су се разбуктали током последње фазе грађанског рата, обраћала за мишљење разним интересентима, међу којима су били Никифор Григора, Давид Дисипат и Григорије Палама. Да је царица тражила мишљење и од Григорија Паламе види се из његових речи у другом ставу *Посланице*: „А пошто је Твоја Богом подстакнута ревност помешана са трезвеноумљем, најцарскијом од свих врлина, добро чиниш што иштеш да укратко, и што је могуће јасније, сазнаш како о пребожанској светлости умујемо и говоримо ми, а како наши противници.“⁹ Показујући велику дипломатску вештину, на почетку *Посланице* Григорије Палама подсећа на цара Андроника III и на његово старање за одбрану праве и истините вере – он је председавао антиварлаамитским сабором из 1341. године, а потом хвали и царицу Ану због њене одлуке да настави мужевљево дело, и, како Палама пише, „молимо се да успеш да то своје дело доведеш до свршетка и да, пошто он више није са нама, коначно разагнаш оне који су се опет побунили против благочастиве вере, како би се показало да си равна њему по ревности за Бога, као и по сваком другом добру“.¹⁰ Следи кратко (къ кратѣ) излагање о суштини и божанском сијању, о вишем и нижем, о створеном и нествореном, а што је било довољно да на прави начин представи Паламино учење. *Посланица* је написана највероватније почетком 1346. године.¹¹

Српскословенски преписи *Посланице* грчкој царици о јереси Акиндиновој налазе се у три српска средњовековна рукописна зборника.¹² То су:

Универзитетска библиотека у Београду – Ћоровић Рс 28 (у даљем тексту: ЋОР 28) – Синтагма Матије Властара и слова Григорија Паламе¹³, кодекс је исписао писар Јов крајем XIV века;¹⁴ наведена посланица исписана је на л. 321v–322v.

8 Радић 1993, 112–247.

9 Палама 2014, 271–272.

10 Палама 2014, 371.

11 Мајендорф 2013, 32.

12 Најстарији грчки преписи писма Ани Палеолог потичу из XV века: Алексије патријарх 2006, 27.

13 Познат и као Лесновски зборник; в. Скара 2012, 95–98.

14 Цернић 1981, 353.

Југославенска Академија знаности и умјетности Рс III а 47 (у даљем тексту: ХАЗУ III а 47) – Зборник Владислава Граматика, писан 1469. године,¹⁵ текст наведене посланице налази се на л. 706г–707г.

Народна библиотека Србије Рс 43 (у даљем тексту: НБС 43) – Властарева синтагма, исписана 1540. године;¹⁶ у овом рукопису сачуван је само одломак – почетак – наведене посланице исписан на л. 415v, последњем сачуваном листу овог рукописа.

У прва два наведена рукописа – Универзитетске библиотеке у Београду и Југославенске Академије знаности и умјетности – сачуван је комплетан текст *Посланице*, текстолошки идентичан, сем „разнотенија“ у једном примеру. Разлике између ова два преписа јесу правописне природе: у рукопису Универзитетске библиотеке заступљен је рашки правопис са одступањима у духу ресавског, док је у каснијем препису – Југославенске Академије знаности и умјетности – заступљен ресавски правопис, двојеров. У рукопису Народне библиотеке Србије бр. 43, најмлађем од ових преписа, сачуван је само почетни део текста *Посланице*, писан ресавским правописом, и одломак је текстолошки сагласан са ранијим преписима.

Најстарији српскословенски препис *Посланице* сачуван је у рукопису с краја XIV века и чува се у Универзитетској библиотеци у Београду, у збирци Ђоровића под сигнатуром Рс 28. Текст је исписан српскословенским језиком, правилним полууставним писмом, рашким правописом са елементима ресавског. Заступљено је само њ, групе *ja, je* и у иницијалном и у поствокалском положају обележене су, према традицији рашког правописа, исписивањем прејотованих вокала; као изузетак гдекад се среће исписивање према ресавском правопису (б(о)ж(ь)ствѣнаа писанїа, ерєєи, б(о)жїє, салює), а особито у наслову. Према новом, ресавском, правопису јавља се и слово *ї* на свом месту (рѣвєнїю, с(вє)тїи). После палаталних сугласника исписани су прејотовани вокали, а, према примерима рашког правописа, среће се и удвајање *јера* у генитиву плурала именица (оуѣь).

У прилогу достављам препис *Посланице* Григорија Паламе Ани Палеолог из рукописа Универзитетске библиотеке у Београду – Ђоровић Рс 28, са напоменама о текстолошким разликама у другим двама преписима. Приликом приређивања текста, држао сам се следећих принципа: скраћене речи разрешене су тако што су изостављени делови стављани у обле заграде уколико је таква реч обележена титлом, а у угласте заграде ако титла над њима не постоји. Натписана слова спуштана су у ред на одговарајуће место. Задржана је изворна интерпункција. Велика слова исписивана су на местима где постоје у рукопису.

С(вє)таго грїгорїа архїєп(и)ск(о)па солоуѣнскаго палаамы ѿ посланїа єго, єже кѣ ц(а)р(и)ци грѣч(ь)скон. просїкшею¹⁷ оуѣѣдѣїти кѣ кратцѣ єрєєь акиндиновоу:

Понєже б(о)гоподвижномоу рѣвєнїю ц(а)рств'нїишємоу кѣ добродѣт(ѣ)лєх(ь) сѣрастворєно нмоуѣїи моуѣрванїє. нїєшн добрѣ творєци навикноути. іако кѣ кратцѣ и по єлнкоу мошно явлєн'нѣ. іаже ѿ нас(ь) и соупротивникѣ наших(ь). и моуѣрствєоуєма и г(лаго)лєма, о б(о)ж(ь)ств'нїишємъ свѣтѣ и сице сна нмоуѣтѣ. И соуѣство б(о)жїє с(вє)тїи єс(тѣ) ндѣже б(о)ж(ь)ство нменєют(ь). и свѣтѣ кѣ нїєдже просїкєвъ нєнзрєч(є)н'нѣ г(спод)ѣ наш єс(оу)сѣ х(рїсто)с(ь), на фавор'сїєи горѣ. оєблыста сѣвъзышѣшєє сѣ нїиь оуѣеникы, б(о)ж(ь)ство нменєют(ь). Да іако оуѣо намѣ нєсѣздан'но быти моуѣрствєоуєїишнїиь, сѣ соуѣствомъ єже патє в'сакого єс(тѣ) нзѣявлєнїа, и єже дос(то)иннїиь явлєаємоє снє сїанїиє. дѣѣ б(о)ж(ь)ствѣ потїтати. прѣвѣшє лєжєшєє, и понїжєн'ноє, акиндинѣ о(г)л(аго)лоуєтѣ. іакоже и в'ар'лаамѣ. тѣ

15 Mošin 1955, 61–67; Scarpa 2012, 114–116.

16 Штавлианин-Ђорђевић et al. 1986, 85–90; Scarpa 2012, 117–119.

17 НБС 43: просїкше.

же єдино н¹⁸ несъздан'но быти г(лаго)лѣтъ(ь) б(о)ж(ь)ство. такоже и прѣѣ оно, соушество б(о)жнѣ. б(о)ж(ь)ствнѣ¹⁹ же оно снѣннѣ, създан'но. да понѣже създан'но быти г(лаго)лѣтъ б(о)ж(ь)ствнѣ снѣннѣ оно. и понижен'но²⁰ быти г(лаго)лѣтъ то в'сако. да протѣе двѣ г(лаго)лѣтъ и тѣ б(о)ж(ь)ствѣ. прѣвѣше лежѣше и понижен'ное явлен'но оубо кс(тъ), тако кѣ прѣвѣшенію слышещѣх(ь) прѣвѣше лежѣщѣмъ. и понижен'нымъ нас(ь) о(г)л(аго)лоуѣтъ, б(о)ж(ь)ствомъ. се же кс(тъ) истинною нѣмъ нас(ь) о(г)л(аго)лоуѣтъ. тако б(о)ж(ь)ствнымъ онѣ и неизреч(ѣ)н'нымъ свѣтъ, нѣже създанъ быти рет(ѣ) онѣ. несъзданъ быти почитаемъ мѣн. такоже б(о)гоноснымъ о(тъ)цѣн, и х(р)исто(с)ъ самъ нѣже снѣ проснѣвѣн и ц(а)рство б(о)жѣ сѣ нарекъ, наоу'н нас(ь). не бо кс(тъ) ц(а)рство б(о)жнѣ раб'но и създан'но. єдино бо то в'сакого патѣ непоц(а)рствовано, и непобѣдимо. и вѣм(ѣ)не в'сакого и вѣка прѣвѣше.~ снѣ оубо мѣ по великомуу афанасію, въ єдиноу б(о)ж(ь)ствѣ тѣмъ б(о)г(а). не по соушеству єдиноу несъздан'на. нѣ и по нѣже о соушствѣ зримых(ь) и б(о)гословимых(ь). силоу г(лаго)лю, хотѣннѣ, бл(а)гость, свѣтъ. живот(ь) и снѣваа. и тако єдиноу и томоуждѣ трѣх(ь) лицѣ, и соушствѣу и снѣннѣ, и просто в'сен снѣ, и деист'воу б(о)ж(ь)ствнѣмоу: акин'динъ же безакон'нѣ, въ създан'на и несъздан'на єдиноу б(о)г(а) растекаѣтъ(ь). и въ двѣ б(о)ж(ь)ствѣ нѣно колѣн'нѣ. и вѣннѣноу прѣвѣше лежѣше и понижен'ное. єдиноу расцѣпѣтъ(ь) б(о)ж(ь)ство. о(тъ)ца и с(ь)на и с(вѣ)таго д(о)уха. соушество оубо б(о)жѣ прѣвѣше лежѣше г(лаго)лѣ. тако єдино по нѣмъ несъздан'но б(о)ж(ь)ство. свѣтъ же онѣ, понижен'но, тако създан'но б(о)ж(ь)ство. творитъ же създан'но ѿсуд(о)у и соушество б(о)жѣ. єгоже бо снѣннѣ създан'но, несъздан'но то нѣс(тъ): мнѣжество же ннѣх(ь) лоукавѣх(ь) ересѣн, въ нѣже ѿсуд(о)у выпадаѣтъ. н(ь)нѣннѣнаго писмѣна сѣкращеннѣ не вѣмѣцаѣтъ(ь): їйже бо савеліе, въ єже не разнѣствовати г(лаго)лати о(тъ)ца с(ь)нѣ. не нѣмѣти с(ь)на о(тъ)ца предаше. снѣ акин'динъ єгда г(лаго)лѣтъ нѣтѣже разнѣствовати, б(о)ж(ь)ствнѣмоу снѣннѣ и дѣист'воу, соушества б(о)жнѣ. се же г(лаго)лѣн, ѿкѣмѣтъ свѣсѣа б(о)г(а). себѣ без'бож'на соуца показѣ. не нѣмоуше бо дѣист'ва, ни маан кс(тъ) по б(о)гословѣх(ь):~ сего рад(н) ч(ь)стнаа и поклон'наа оуста. трѣбл(а)жен'наго и с(вѣ)таго мн г(о)с(подн)на и ц(а)ря сѣборнымъ рѣше свѣт'комъ(ь) тако аще и кѣ толконъ вѣсотѣ вѣдѣннѣа вѣстѣкоше на аворѣ г(о)с(подн)ны танн'нѣнѣ. бл(а)г(о)д(а)тъ и славоу вѣдѣше. а не соушество самое подающе бл(а)г(о)д(а)тъ. нѣбо вѣмѣн оно ѿ б(о)ж(ь)ствнѣх(ь) словѣсѣ навѣнѣше. непрѣстѣно, непостѣжѣно, невѣдѣнѣмо, и самѣмъ тѣмъ горнѣннѣмъ²¹ силамъ:~ Н(ь)нѣа же прѣнесѣрѣгшен б(о)г(а), и б(о)жнѣх(ь) с(вѣ)т(н)хъ и нѣже ѿ б(о)г(а) ц(а)ря²² нашего он(о)го. и сѣборнаго истѣзаннѣа же и ѿрѣт(ѣ)ннѣа. и нѣже о сѣмъ оужаснѣннѣх(ь) оубо и проклѣтѣн. нас(ь) оубо снѣ бл(а)г(о)с(т)ивнѣмъ моудрѣствѣоущѣх(ь). и нѣже намъ єдиноу моудрѣствѣоущѣх(ь), ѿмѣтаютъ. двоб(о)жнѣкѣ нарѣцающе: Нѣ мѣн тѣхъ тако понстѣнѣ двоб(о)жнѣкѣ, и безб(о)жнѣкѣ, ѿмѣтаемъ и проклѣнѣмъ. вѣроующе въ єдино несъздан'но б(о)ж(ь)ство, о(тъ)ца и с(ь)на, и с(вѣ)таго д(о)уха, и сего несъздан'на дѣист'ва, такоже б(о)ж(ь)ствнѣаа писанѣа намъ прѣдаше. и вѣсь анкѣ с(вѣ)т(н)хъ и б(о)гоноснѣх(ь) б(о)гословѣх(ь) наоу'н:~

Литература

Алексіе, епископ (1999): *Византијски црквени мистици XIV века*. Предео Миливој Р. Мијатов, Србиње–Валѣво–Београд–Минхен: Универзитетски образовани православни богослови: Хиландарски фонд: Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“.

18 У НБС 43 вѣзник нѣје написан.

19 Овде се прекіада текст у НБС 43.

20 ХАЗУ III а 47: понѣже нѣно.

21 ХАЗУ III а 47: горнѣннѣмъ. У порѣђењу са ХАЗУ III а 47, облик из ЋОР 28 можда упућује на изговор јѣкавца-преписивача.

22 ХАЗУ III а 47: и ц(а)ра.

Алексије, патријарх (2006): *Православная энциклопедия, Т. XIII*. Под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия“.

Жунић, С. (2013): „Противлатинске и исихастичке расправе у средњовековној српској философији“. прир. М. Кнежевић, *ΟΥΣΙΑ, ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ, ΕΝΕΡΓΕΙΑ: Аспекти мисли Григорија Паламе*, Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 524–571.

Лазић, М. (1999): *Исихазам српске књиге*. Ниш: Просвета.

Mayendorff, J. (1959): *Introduction a l'etude de Gregoire Palamas*. Patristica Sorbonensia 3, Paris: Ed. Du Seuil.

Mošin, V. (1955): *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske Akademije, I dio: Opis rukopisa*. Zagreb: JAZU.

Радић, Р. (1993): *Време Јована V Палеолога (1332–1391)*. Београд: Византолошки институт САНУ.

Ранковић, З. (2001): „Исихазам (библиографија)“. у: *Међународни научни симпозион 650 година саборског томоса (1351–2001): Свети Григорије Палама у историји и садашњости*. Србиње–Острог–Требиње 19 – 21. октобар 2001, Србиње: Духовна академија Светога Василија Острошког, 169–200.

Ранковић, З. (2013): „Књижевна дела св. Григорија Паламе у српскословенској рукописној традицији“. прир. М. Кнежевић, *ΟΥΣΙΑ, ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ, ΕΝΕΡΓΕΙΑ: Аспекти мисли Григорија Паламе*, Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 501–508.

Палама, Григорије свети (2014): *Посланице*. Са грчког изворника превео С. Јакшић, Нови Сад: Беседа.

Ристић, В. (2006): *Исихазам у Србији: библиографија*. Ниш: Црквене студије.

Синкевич, Р. (2013): „Григорије Палама“. прир. М. Кнежевић, *ΟΥΣΙΑ, ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ, ΕΝΕΡΓΕΙΑ: Аспекти мисли Григорија Паламе*, Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 47–71.

Scarpa, M. (2012): *Gregorio Palamas Slavo. La tradizione manoscritta delle opere. Recensione dei codici*. Milano: Biblion.

Хоружий, С. (2004): *Исихазм: аннотированная библиография*. Под общей и научной редакцией С. С. Хоружего, Москва: Издательский совет Русской православной церкви.

Цернић, Л. (1981): „О атрибуцији средњовековних српских ћирилских рукописа“. ур. Д. Богдановић, *Међународни научни скуп Текстологија средњовековних јужнословенских књижевности*, 14–16. новембра 1977, Београд: Српска академија наука и уметности, 335–424.

Штављанин-Ђорђевић, Љ., Гроздановић-Пајић, М., Цернић, Л. (1986): *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије. Том I*. Београд: Народна библиотека Србије.

**THE LETTER OF GREGORY PALAMAS TO EMPRESS ANNA PALAEOLOGUS
ABOUT HERESY OF AKINDYNOS IN CHURCH SLAVONIC LANGUAGE**

The author of this paper, using historical and textological method, considers the three preserved Church Slavonic transcripts of *The Letter* of Gregory Palamas to Empress Anna Paleologus, which contains the exposure of the heresy of Akindynos. The aim of this analysis is to stress the characteristics of the language of the transcript and textological differences between them, as well as the historical and theological circumstances of the creation of the aforementioned text. In the appendix, the author presents a copy of *The Letter* to Anna Palaeologus in Church Slavonic.

МЕЂУНАРОДНИ ЦЕНТАР ЗА ПРАВОСЛАВНЕ СТУДИЈЕ